

АНОТАЦІЯ

Безуглий П.Г. Вплив державної політики на міграційні процеси в Україні (2010–2017 рр.) – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 052 «Політологія». – Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2019.

Здійснено комплексне дослідження впливу державної політики на формування мотивацій громадян України в контексті їх міграції та виїзду з подальшою еміграцією.

Автором запропоновано науково-методичний підхід до вивчення міграції як об'єкту політологічного дослідження. Обґрунтовано комплекс статистичних та соціологічних показників, які визначають стан політичної системи України та результативність державної соціально-економічної політики. Здійснено ідентифікацію ознак залежності міграційного руху від результатів державної соціально-економічної політики. У дослідженні запропоновано диференціацію чинників впливу на міграційні процеси за групами (демографічні, соціально-економічні, соціально-психологічні, нормативно-правові, політичні) та періодизацію (2010–2014 рр. та 2014–2017 рр.) показників, що визначають напрями та інтенсивність зазначеної залежності. Здійснено моделювання та прогнозування показників міграційного руху в Україні на основі обґрунтованих параметрів їхньої залежності від політичних та соціально-економічних чинників.

З'ясовано, що у гібридних суспільствах та політичних системах з перехідною економікою найбільший вплив на формування мотивацій та міграцію населення мають економічні та соціальні фактори державної політики. Складніше соціально-економічне становище певної страти населення впливає на зростання кількості трудових мігрантів серед них, особисті мотивації яких пов'язані з мінімізацією втрат (сезонні заробітки, лояльна система оподаткування для ведення малого бізнесу, накопичення певної суми для придбання нерухомості в своїй країні чи фінансове забезпечення рідних).

Доведено, що міграційна динаміка українців є наслідком не тільки внутрішньої політики України (як країни-донора), а й зовнішньої політики країн-реципієнтів – Польщі, Росії, Чехії, Угорщини та інших країн. Зроблено висновок, що зміна чисельності мігрантів є результатом соціально-економічної, освітньої, міграційної державної політики.

Автором з'ясовано, що нестабільна політична система вразлива втратою людського капіталу. Доведено, що за умов системної кризи в державі слід очікувати активізацію зовнішніх чинників, що спричиняють еміграцію кращих та формулюються як конкретні індивідуальні можливості з орієнтацією на успіх (професійне зростання, отримання якісних освітніх та медичних послуг, сприятливі умови для відкриття бізнесу, гідне працевлаштування).

Доведено, що за умов політичної кризи суспільства, соціальні та економічні фактори міграції поступатимуться політичним, що сприятимуть вимушеним міграціям політичної еліти, хоча їх вплив на розвиток держави-донора може залишатися незмінним.

Систематизовано види міграції населення за рядом класифікаційних ознак, що ґрунтуються на комплексі індикаторів просторової мобільності. Здійснено групування чинників прямого та опосередкованого впливу на міграцію населення, чутливість до яких демонструє динаміка міграційного руху. Автором виділено методи, цілі та інструменти регулювання міграційних процесів.

Автором запропоновано удосконалені методичні засади кількісного аналізу залежності міграційного руху від економічних, соціальних та політичних чинників на основі побудови відповідної економіко-математичної моделі, визначення та порівняння напряму та ступеню впливу кожного з обраних чинників. Запропоновані принципи формування державної політики та державної міграційної політики з урахуванням досвіду країн з розвинутою ринковою економікою, а саме принцип творення нових суспільно корисних цінностей, який передбачає, що за розвиток мотивацій громадян щодо розвитку та управління територіями відповідають спеціалізовані структури, які координують діяльність урядових органів в сферах економіки, соціального забезпечення, освіти та

відповідають за якість життя, підвищення економічних показників, надання освітніх послуг, гарантування високих соціальних стандартів.

Здійснено прогнозування трьох сценаріїв динаміки параметрів міграційних переміщень в Україні, кожний з яких обумовлений ймовірною результативністю соціально-економічної політики.

Здійснено нормативно-правовий аналіз законодавчих актів та доведено, що державна та державна міграційна політика України розрізнена та безсистемна, а саме: відсутня національна стратегія розвитку людського капіталу та механізми її реалізації; національне законодавство в сфері розвитку та збереження людського капіталу не відповідає нормам міжнародного права; суб'єкти економічних відносин часто не дотримуються норм національного законодавства; наявна невідповідність норм визначених Конституцією та законами прав і гарантій людини і громадянина на освіту, охорону здоров'я, культуру тощо.

У роботі запропоновано напрями корегування державної політики в контексті збереження людського капіталу України: законодавчий, міграційний, економічний, соціальний та освітній. Законодавчий напрям корегування державної політики в контексті збереження людського капіталу має включати: приведення національного законодавства в сфері розвитку та збереження людського капіталу у відповідність з міжнародними нормативно-правовими актами та розробку національної стратегії розвитку та збереження людського капіталу на п'ять років та плану її реалізації, з врахування міграційних загроз.

Міграційний напрям корегування державної політики в контексті збереження людського капіталу передбачає ряд конкретних заходів. Зокрема, проведення перепису населення з метою встановлення реальної кількості населення та його структури; вироблення власної моделі міграційних процесів в Україні, особливо, моделі зовнішньої міграції; розробка та затвердження державної програми підтримки ВПО з метою утримання їх в країні, розвитку та використання їх людського потенціалу та інтелектуального капіталу для розвитку інших регіонів України; реалізація механізмів повернення та підтримки репатріантів, забезпечення їх гідними умовами проживання та праці; створення

програми та механізмів повернення та перенесення бізнесу трудових мігрантів до України, а також для бізнесу іноземних громадян.

Економічний напрям корегування державної політики в контексті збереження людського капіталу має реалізовуватись через: розробку стратегії сталого інноваційного розвитку держави і механізму забезпечення її кадрами; створення сприятливих та безпечних умов для іноземних інвестицій; підтримку малого та середнього бізнесу з метою створення нових робочих місць особливо у малих містах, а також розвиток самостійної зайнятості населення; визначення регіональних пріоритетів у створенні нових, додаткових та збереженні наявних високопродуктивних робочих місць; оптимізацію розподілу і перерозподілу економічно активного населення за сферами економічної діяльності, стимулювання переходу робочої сили до тих з них, які орієнтуються на виробництво конкурентоспроможної, інноваційної продукції; підвищення мобільності населення з метою перерозподілу робочої сили між трудонедостатніми та трудонадлишковими регіонами; надання державної підтримки сільськогосподарським виробникам, які створюють нові робочі міста.

Соціальний напрям корегування державної політики в контексті збереження людського капіталу повинен передбачати розробку заходів щодо сприяння збільшення народжуваності і зниженню смертності населення, підвищення середньої тривалості життя через заохочення населення до здорового способу життя та досягнення поліпшення матеріального добробуту й умов життя людей; створення дієвої системи запобігання негативним соціальним явищам; реформи системи нарахування заробітної плати, зміни методики розрахунку споживчого кошика та його складу; продовження медичної реформи та приведення нормативно-правової бази у відповідність.

Освітній напрям корегування державної політики в контексті збереження людського капіталу може бути реалізований завдяки виконанню таких кроків: продовження реформи середньої, професійно-технічної та вищої освіти; зменшення розриву між середньою освітою та вищою освітою; налагодження механізмів реалізації закладами вищої освіти права на автономію, в том числі

фінансову; розробка механізму реалізації концепції дуальної освіти з метою забезпечення ринку праці необхідними кваліфікованими робітниками та професійними фахівцями з вищою освітою; розробку та впровадження концепції навчання протягом життя; запровадження програми підтримки розвитку науки у закладах вищої освіти (як фундаментальної, так і прикладної); створення програми підтримки талановитих та молодих вчених, оновлення умов конкурсів на отримання грантів на наукові дослідження, забезпечення прозорості проведення таких конкурсів.

Ключові слова: державна політика, міграційні процеси, міграція українців, трудова міграція, людський капітал України.

ABSTRACT

Bezuglyi P. The Impact of State Policy on Migration Processes in Ukraine (2010 – 2017). – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for the acquisition of a scientific degree of PhD in the field of 05 «Social and Behavioral Sciences» by the speciality 052 “Political Science”. – Vasyl’ Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2019.

The thesis provides a complex study of the impact of state policy on the formation of motivations of Ukrainian citizens in the context of their migration and departure with subsequent emigration.

The author proposed a scientific and methodological approach to the study of migration as an object of political science. The complex of statistical and sociological indicators that determine the state of the political system of Ukraine and the effectiveness of the state socio-economic policy is substantiated in the thesis. The identification of signs of migration movement dependence on the results of the state socio-economic policy is carried out in the paper. The author suggested differentiation of factors of influence on migration processes by groups (demographic, socio-economic, socio-psychological, normative-legal, political) and periodization (2010-2014 and 2014-2017) of indicators determining the directions and intensity of the mentioned dependencies. Modeling and forecasting of the indicators of the migration movement in Ukraine based on the substantiated parameters of their dependence on political and socio-economic factors are covered in the thesis.

It was found that the hybrid societies and political systems with economies in transition, the economic and social factors of public policy have the greatest influence on the formation of motivations and migration. The more difficult socio-economic situation of a certain population strata affects the increase in the number of migrant workers among them, whose personal motivations are related to minimizing losses (seasonal earnings, a loyal tax system for small businesses, the accumulation of a certain amount for the purchase of real estate in their country or financial security family).

It is proved that the migration dynamics of Ukrainians is the result not only of the domestic policy of Ukraine (as a donor country), but also of the foreign policy of the recipient countries – Poland, Russia, the Czech Republic, Hungary and others. The decrease or increase in the number of migrants is the result of socio-economic, educational, migration state policies.

The author found that an unstable political system was vulnerable to the loss of human capital. It has been proved that in the conditions of the systemic crisis in the country, external factors that cause the emigration of the best people, should be expected to activate and they would be formed as specific individual opportunities with a focus on success (professional growth, obtaining quality education and medical services, favourable conditions for starting a business, decent employment).

It has been proved that, in the face of a political crisis in society, social and economic factors of migration will be inferior to political ones, contributing to the forced migration of the political elite, although their impact on the development of the donor state may remain unchanged.

The types of population migration have been systematized according to several classification traits based on the set of spatial mobility indicators. The factors of direct and indirect impact on the migration of the population, sensitivity to which is demonstrated by the dynamics of the migration movement, were grouped. The author identified methods, goals and tools for regulating migration processes.

The author proposed the improved methodological foundations of quantitative analysis of migration movement dependence on economic, social and political factors based on construction of appropriate economic and mathematical model, determination and comparison of the direction and degree of influence of each of the selected factors.

The author suggested the principles of state policy and state migration policy taking into account the experience of the countries with developed market economy, namely the principle of creating new socially useful values, which assumes that special structures coordinating the activities of government bodies, which were responsible for the development of citizens' motivations for the development and management of territories in the areas of economy, social security, education and responsible for quality

of life, improving economic performance, providing educational services, guarantor high social standards.

The three scenarios of the dynamics of migration displacement parameters in Ukraine have been forecasted, each of which is conditioned by the probable effectiveness of socio-economic policy.

The legal analysis of the legislative acts is carried out and it is proved that the state and state migration policy of Ukraine is different and haphazard. Namely: there is no national human capital development strategy and mechanisms for its implementation; national legislation in the field of development and preservation of human capital does not comply with international law; subjects of economic relations often do not comply with the rules of national law; there is a discrepancy between the norms set by the Constitution and the laws of human and citizen's rights and guarantees for education, health care, culture, etc.

The author suggested directions of adjustment of the state policy in the context of preservation of human capital of Ukraine: legislative, migration, economic, social and educational. The legislative direction of state policy adjustment in the context of human capital preservation should include: bringing national legislation in the field of development and preservation of human capital in line with international regulations, and development of a national strategy for the development and preservation of human capital for five years and a plan for its implementation, taking into account migration threats.

The migration direction of adjusting state policy in the context of human capital preservation involves several specific measures. In particular, conducting a census to determine the real size and structure of the population; development of own model of migration processes in Ukraine, especially model of external migration; development and approval of the state program of support for IDPs in order to maintain them in the country, development and use of their human potential and intellectual capital for development of other regions of Ukraine; implementation of mechanisms of return and support of repatriates, providing them with decent living and working conditions;

creation of a program and mechanisms for returning and transferring business of migrant workers to Ukraine, as well as for the business of foreign citizens.

The economic direction of adjusting state policy in the context of human capital preservation should be realized through: developing a strategy for sustainable innovative development of the state and a mechanism for providing it with human resources; creation of favourable and safe conditions for foreign investments; supporting small and medium-sized businesses to create new jobs, especially in small cities, as well as developing self-employment; identifying regional priorities in creating new, additional and retaining high-performing jobs; optimization of distribution and redistribution of economically active population by spheres of economic activity, stimulation of transition of labour to those of them who are oriented on production of competitive, innovative products; increasing the mobility of the population with a view to redistributing labour force between the disadvantaged and disadvantaged regions; providing government support to agricultural producers that create new work places.

The social direction of state policy adjustments in the context of human capital preservation should include the development of measures to encourage an increase in fertility and reducing mortality, increase life expectancy through the promotion of healthy lifestyles, and the improvement of material well-being and living conditions; creating an effective system for preventing negative social phenomena; reforms of the payroll system, changes in the method of calculating the consumer basket and its composition; continuing medical reform and bringing the regulatory framework into line.

The educational direction of adjusting state policy in the context of human capital preservation can be realized through the following steps: continuation of the reform of secondary, vocational and higher education; narrowing the gap between secondary education and higher education; establishing mechanisms for the implementation of the right to autonomy by higher education institutions, including financial ones; developing a mechanism for implementing the concept of dual education in order to provide the labor market with the necessary skilled workers and professional specialists with higher education; development and implementation of the concept of lifelong learning; introduction of a program of support for the development of science in higher education

institutions (both fundamental and applied); creation of a program of support for talented and young scientists, updating the conditions of competitions for grants for scientific research, ensuring transparency of holding such competitions.

Keywords: state policy, migration processes, Ukrainians' migration, labor migration, human capital of Ukraine.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації:

- **статті у наукових фахових виданнях України**

1. Безуглий П.Г. Міграція як результат державної освітньої політики в Україні за часів незалежності. *Політичне життя*. 2017. №4. С. 4-7.
2. Безуглий П.Г. Теоретичні засади дослідження міграційних процесів. *Політичне життя*. 2018. №1. С. 5-13.
3. Безуглий П.Г. Чинники та наслідки міграційного руху в Україні. *Політичне життя*. 2018. №3. С. 4-9.

- **статті у наукових періодичних виданнях інших держав з напрямку, з якого підготовлено дисертацію:**

4. Безуглий П. Оцінка сучасних масштабів міграційних переміщень в Україні. *Evropský politický a právní diskurz*. Svazek 5. 1. vydání. 2018. S. 169-175.
5. Bezugliy P. Migration As A Result Of Socio-Economic State Policy. *Evropský politický a právní diskurz*. Svazek 5. 1. vydání. 2019. S. 90-99.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

6. Безуглий П.Г. Сучасні тенденції внутрішньої міграції в Україні. Збірка матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Урбаністичні студії: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Дніпро, 25 квітня 2018 р.). Відп. за випуск, професор В. В. Кривошеїн. Дніпро: 2018. С. 220-222.
7. Безуглий П. Інституційний вимір регулювання міграційних процесів в Україні. Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. Чернівці, 17 квітня 2018 р. Чернівці: Букрек, 2018. С. 109-112.
8. Безуглий П.Г. Оцінка масштабів міграційних процесів в Україні. Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.) / відп. за випуск, професор В.В. Кривошеїн. Д.: Видавничо-поліграфічний дім «Формат А+», 2019. С. 85-87.